

BLOED, ZWIT EN TRANEN

alsmede

SPOKEN EN ANDERE NATUURVERSCHIJNSELEN

J.J.A. Moors *

In deze bijdrage wordt een beschrijvend statistische maatstaf geïntroduceerd voor de mate waarin schakers succesvoller zijn met de witte stukken dan met de zwarte. Door hiermee rekening te houden bij de opstelling van een schaakteam kan gemiddeld een beter resultaat bereikt worden. Een en ander wordt geïllustreerd aan de hand van een case-study.

De twee artikeltjes waaruit deze bijdrage bestaat, werden eerder gepubliceerd in 'Wolstadnieuws', het verenigingsorgaan van schaakvereniging De Wolstad te Tilburg, resp. in november 1980 en maart 1981.

Trefwoorden: beschrijvende statistiek, schaken, zwit

* Katholieke Hogeschool, Postbus 90153, 5000 LE Tilburg

BLOED, ZWIT EN TRANEN

Met ingang van het seizoen 1980/1981 heeft de K.N.S.B. (Koninklijke Nederlandse Schaak Bond) de regeling ingevoerd, dat de thuisspelende club aan de even borden wit heeft. De kleurverdeling per bord is nu dus op voorhand bekend in tegenstelling tot vorige jaren, toen steeds bij het begin van de wedstrijd om de kleur werd geloot.

Hierdoor is het voortaan mogelijk bij de opstelling er rekening mee te houden of een speler met wit dan wel met zwart beter uit de voeten kan. Door nu uitgesproken zwartspelers (witspelers) vaker zwart (wit) te geven, zal naar verwachting een hogere score bereikt worden. De vraag of iemand beter presteert met een bepaalde kleur, beantwoorden we hier door de zwit te berekenen: het percentage dat hij gemiddeld scoort met wit minus het percentage dat hij scoort met zwart. Een positieve zwit duidt dus op geneigdheid tot wit, een negatieve zwit op voorkeur voor zwart. Tevens geeft deze zwit ongeveer aan, hoeveel punten de speler over 100 partijen met wit meer scoort dan over 100 partijen met zwart.

Tabel 1 geeft de behaalde punten weer in vier jaar K.N.S.B.-competitie van tien spelers, die in het eerste tiental zijn opgetreden. (Vermeld zijn achtereenvolgens het aantal punten en het aantal partijen).

Tabel 1: Scores per speler

Speler	1976/'77				1977/'78				1978/'79				1979/'80			
	W		Z		W		Z		W		Z		W		Z	
Vermeer	2	2	2	5	2	4	½	5	3½	6	0	2	2	5	1½	4
Versteeg					3½	5	2	3	2	7	0	2	4½	5	½	3
Priems									0	2	½	1	2	4	½	5
Moors	4	5	2½	4	4	4	3½	5	3	6	2	3	2	4	0	3
Bruggers	2½	5	3	4	1½	4	2½	5	1	2	2½	7	3½	4	1½	3
Spoeltman	3½	6	1½	3	½	3	2½	6	2	3	5½	6	2½	3	1½	6
Graafmans	2	4	2	4			0	1	2½	4	½	1	4	7	1	1
C.de Kok					1	4	2	4	1½	3	½	3				
J.de Kok	2½	5	3	4	2	3	2½	5	2	4	2	4	1	1	2½	4
Becx	2	4	4½	5	2½	6	2	3	1½	3	2½	6	2	4	2½	5

Tabel 2 geeft allereerst de behaalde percentages met wit en zwart over de hele periode en het verschil daarvan: zwit 1. Een verfijning is mogelijk door recentere partijen een groter gewicht te geven. Gekozen is voor de gewichten 1 t/m 4 voor de vier jaren, hetgeen leidt tot de percentages in het tweede deel van de tabel en het verschil daarvan: de zwit 2.

Tabel 2: Zwitberekening

Speler	%W	%Z	zwit 1	%W	%Z	zwit 2	(a)	(b)
Vermeer	55.8	25.0	31	51.0	24.3	27	0.558	0.250
Versteeg	58.8	31.3	27	60.8	25.0	36	0.588	0.313
Priems	33.3	16.7	17	36.4	15.2	21	0.333	0.167
Moors	68.4	53.3	15	61.7	48.4	13	0.684	0.533
Bruggers	56.7	50.0	7	72.6	45.7	27	0.567	0.500
Spoeltman	56.7	52.4	4	62.1	50.9	11	0.524	0.567
Graafmans	56.7	50.0	7	58.0	57.7	0	0.500	0.567
C.de Kok	35.7	35.7	0	38.2	32.4	6	0.357	0.357
J.de Kok	57.7	58.8	-1	61.1	57.1	4	0.588	0.577
Becx	47.1	60.5	-13	47.6	53.1	-6	0.605	0.471
							5.304	4.302

Het blijkt, dat de verschillen tussen de beide berekende zwits niet groot zijn: het grootste verschil is nog te constateren bij Bruggers, veroorzaakt door zijn prima witscore vorig seizoen.

Merk op, dat de spelers ongeveer gerangschikt zijn naar dalende zwit. De beste opstelling is dus de vijf bovenste spelers uit de tabel elke wedstrijd wit te geven! De verwachte score per wedstrijd kan dan uit de percentages berekend worden, zoals kolom (a) voor de ongewogen percentages illustreert: resultaat 5.3.

Zou men echter de onderste vijf spelers wit geven, dan was de verwachte score 4.3: kolom (b). Een slimme kleurverdeling kan dus het verschil tussen winst en verlies uitmaken! Merk op, dat het scoreverschil 1.0 bij beide kleurindelingen ook gevonden wordt door de zwit 1 voor de onderste vijf af te trekken van die van de bovenste vijf.

Ter geruststelling: het blijven statistische berekeningen en het

schaakspel blijft een geluksspel, dus we zullen beslist niet met vaste kleuren per speler werken. Bloed en tranen zullen dus voorlopig ook nog nodig blijven.

SPOKEN EN ANDERE NATUURVERSCHIJNSELEN

Op twee/derde van het schaakseizoen, met goede kansen op handhaving, lijkt het nuttig even terug te zien op de prestaties van het eerste team. Allereerst geeft Tabel 1 een overzicht van de scores van de 10 'vaste' spelers. (Terzijde: de drie partijen van 'invallers' leverden evenzovele nullen op).

Tabel 1: Scores eerste team

Speler	totaal			met wit			met zwart		
	(a)	(b)	(c)	(a)	(b)	(c)	(a)	(b)	(c)
C.de Kok	3	6	50	$\frac{1}{2}$	2	25	$2\frac{1}{2}$	4	62
Moors	3	6	50	$2\frac{1}{2}$	4	62	$\frac{1}{2}$	2	25
Spoeltman	3	6	50	0	2	0	3	4	75
Versteeg	3	6	50	$2\frac{1}{2}$	4	62	$\frac{1}{2}$	2	25
Becx	$2\frac{1}{2}$	6	42	$1\frac{1}{2}$	3	50	1	3	33
Pepels	2	6	40	1	2	50	1	3	33
Vermeer	2	6	33	$1\frac{1}{2}$	3	50	$\frac{1}{2}$	3	17
Bruggers	$1\frac{1}{2}$	6	25	$1\frac{1}{2}$	4	37	0	2	0
Priems	$1\frac{1}{2}$	6	25	$1\frac{1}{2}$	3	50	0	3	0
J.de Kok	1	4	25	0	2	0	1	2	50
Totaal	$22\frac{1}{2}$	57	39	$12\frac{1}{2}$	29	43	10	28	36

(a): gescoorde punten

(b): gespeelde wedstrijden

(c): behaald percentage

Direkt springt in het oog dat niemand meer dan 50% heeft behaald; de blakende vorm ontbreekt bij iedereen. Dit in tegenstelling tot vorige jaren. Zo scoorde Bruggers 71% in 1979/'80 en Spoeltman 83% in 1978/'79.

Het bloed kruipt waar het niet gaan kan: Tabel 2 geeft de zwit voor elke speler, berekend uit de gegevens van dit seizoen alleen. (U weet het nog: de zwit is het verschil tussen de percentages die met wit en zwart behaald zijn, en is direkt af te lezen uit Tabel 1).

Tabel 2: Zwitherekening

Speler	zwit	(a)	Speler	zwit	(a)
Priems	50	3	Becx	17	2
Bruggers	37	2.2	Pepels	17	1.7
Moors	37	3.7	K.de Kok	-37	3.7
Versteeg	37	3.7	J.de Kok	-50	2
Vermeer	33	3	Spoeltman	-75	4.5
			Totaal	7	29.5

Het verstandigste is nu de mensen met de hoogste zwit steeds met wit te laten spelen, in dit geval dus de spelers in de linkerhelft van de tabel. In kolom (a) is verder berekend hoeveel punten de spelers in dat geval zouden hebben behaald, ervan uitgaande dat zij het percentage uit Tabel 1 zouden volhouden. Zo scoorde Pieter Priems dit seizoen met wit 1.5 uit 3; had hij alle keren wit gehad, dan had hij (naar verwachting) 3 punten gescoord. De totale score zou 29.5 punt hebben bedragen: 30% méér dan het werkelijke totaal van 22.5 bordpunt!

De oplettende lezer zal met twee tegenwerpingen op de proppen komen:

1. de berekeningen zijn pas achteraf gemaakt, aan de hand van de resultaten van dit seizoen en achteraf heb je gemakkelijk praten;
2. wie zegt dat de spelers met hetzelfde moyenne zouden hebben gespeeld, indien zij steeds dezelfde kleur hadden gehad?

Nu echter komt de klap op de vuurpijl! Beide bezwaren worden grotendeels weerlegd door het volgende feit. De vijf typische witspelers uit Tabel 2 zijn precies diegenen, die op grond van vroegere resultaten al typische witspe-

lers bleken te zijn! Dus:

ad. 1. het is geen gepraat achteraf, maar al tevoren voorspeld;

ad. 2. blijkbaar is de zwit een tamelijk constante grootheid.

Geloof U in spoken? Geloof U in zwit? Geloof U in statistiek? Geloof U in mij? Vier vragen van oplopende moeilijkheidsgraad. Maar voor mij staat vast dat de zwit verplichte studiestof moet zijn voor elke team-leider.

